

Ю. Ю. Артеха,

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, м. Дніпропетровськ

РОМАН ПІТЕРА АКРОЙДА «ЧАТТЕРТОН» У СВІТЛІ КРИТИКИ

Роман Пітера Акройда «Чаттертон» у світлі критики. Артеха Ю.Ю. У цій статті розглянуті та зіставлені різні погляди літературознавців на роман П.Акройда «Чаттертон».

Ключові слова: роман, постмодернізм, метатекст, історіографічний роман, біографія, метанарратив.

Роман Питера Акройда «Чаттертон» в свете критики. Артеха Ю.Ю. В данной статье рассмотрены и сопоставлены различные взгляды литературоведов на роман П. Акройда «Чаттертон».

Ключевые слова: роман, постмодернизм, метатекст, историографический роман, биография, метанарратив.

Peter Ackroyd's «Chatterton» in critics. Arteha J.J. In this article different views about P. Ackroyd's «Chatterton» are analysed and juxtaposed.

Key words: novel, postmodernism, metatext, historiographical novel, biography, metanarrative.

Четвертий роман Пітера Акройда «Чаттертон», опублікований у 1987 році, отримав широке освітлення у зарубіжній критиці, проте у вітчизняній можемо знайти лише незначну кількість статей, що мають предметом аналізу зазначеного роману. Найчастіше роман згадується у контексті постмодерністських ідей, розглядаються проблеми метатексту, метанарративів (Ліотар), історіографічного роману; деякі дослідники торкаються письменницької особистості самого Чаттертона та способів створення його образу у романі.

У цій статті ми здійснимо спробу проаналізувати та зіставити характеристики цього роману П. Акройда у світовій та вітчизняній критиці.

Перш за все, варто зазначити, що майже всі аналізовані нами джерела висвітлюють спосіб представлення автором історичних подій минулого. Адже П. Акройд пропонує читачеві три варіанти біографії Чаттертона, у одній з яких молодий поет гине з відчаю та бідності, у іншому – він залишається живим та продовжує писати від імені інших поетів-сучасників, у третьому ж (цей варіант розвитку подій автор відкриває наприкінці твору) Чаттертон отруївся у власній кімнаті, але зовсім за інших обставин, ніж це зазначено у «офіційній» версії його біографії, яку П. Акройд нагадує читачеві на початку твору. Відповідно, Акройд відтворює у якості активного фону три епохи: час Чаттертона, ХІХ століття, наші часи

Так, Н. Хуті (N. Hooti) у статті «Peter Ackroyd's Chatterton: a Lyotardian study» зазначає, що кожна з цих біографій протирічить іншій, отже, жодна з них не може вважатися істиною, проте й жодну не можна вважати неправдивою. Він називає «Чаттертон» пародією на історичний роман: автор використовує іронію, пастиш та пародіювання, пропонуючи альтернативні версії подій, залишаючи розмитую грань між правдою та вигадкою «in order to destabilize realistic representation». Для нього це є одною з ознак заперечення метанарративів, про які писав Ж.Ліотар. Для підтвердження власної думки, Хуті цитує слова Л. Хатчен:

«Chatterton» represents history and narratives of the past events and makes it neither believable nor unbelievable in order to show that there is no historical fact but merely «brute events of the past» [3].

Нагадаємо, що метанарратив – це універсальна система понять та символів, спрямованих на створення єдиного типу зображення, це особливий тип дискурсу, що прагне ствердитись як істинний та справедливий.

Ф.А. Амджад продовжує цю думку, підкреслюючи, що Акройд імітує акт створення історіографії, використовує нібито справжні історичні докази та документи, щоб «посягти зерно сумніву у читачеві». Врешті-решт автори статті доходять висновку, що історична правда залежить від того, хто її інтерпретує, а отже, єдиної версії історії не може існувати. Він також називає «Чаттертон» пародією: «Chatterton is a parody of an historical text and historiography in general». Колесник Г.Л. називає такий спосіб подачі історичних фактів ознакою «епістемологічного сумніву».

Сьюзан Онега в книзі «Metafiction and Myth in the Novels of Peter Ackroyd» (1999) також розглядає його твори з точки зору історіографічного метатексту. Дослідниця зазначає, що Акройд переосмислює історичне минуле в пошуках нового живого сенсу, що став би актуальним для сучасності. Але чи насправді Акройд саме переосмислює минуле?

На противагу вищезазначеним точкам зору, А.В. Шубіна розглядає «Чаттертон» як один з біографічних романів Акройда, проте її думка щодо трьох різних біографій героя в цілому співпадає з вищезгаданими авторами. Вона зазначає, що автор створює не історичний твір, а «роман про історичність історії». Піднімаючи питання про природу самої історії, на її думку, Акройд стверджує її текстуальність, а отже, відхиляє думку про домінування ролі факту у пізнанні істини.

Тут постає питання – чи насправді «Чаттертон» можна віднести до жанру біографії? Можливо, цей термін потребує уточнення. Наприклад, можна було б запропонувати «квазі-біографічна» або «семі-біографічна» фантазія, оскільки біографічний жанр не є досить точним відображенням сутності роману.

У своєму авторефераті А.В. Шубіна згадує книгу Гібсона та Волфрей «Peter Ackroyd: The Ludic and Labyrinthine Text» (2000), автори якої аналізують саме поліфонічність стилю романів Акройда.

Разом з питанням про історіографію постає питання тексту, значення тексту та автору. Дж. Вільямс говорить про це таким чином:

«The texts that matter are those that have not been read, that owe their power to their mysteriousness, their intangibility, their illegibility; to their absence». [4].

Питання, що також часто підіймається у аналізованих нами статтях та монографіях – питання про так звані «підробки», наслідування та фальшивки, що зустрічаються у творі у різних проявах. Починаючи з самого Чаттертона, образ якого став символом плагиату та підробки. Г. Л. Колесник у своїй статті звертається до теми так званої «суперечки про Роулі», вигаданого Чаттертоном середньовічного монаха, від імені якого поет певний час писав.

Один з розділів дисертації А.В. Шубіної має назву «Роман «Чаттертон» – між реальністю міфа та реальністю факта», що, на нашу думку, є дуже влучним формулюванням. Проте автор не уточнює, що саме розуміється під поняттям «міф», оскільки, як відомо, цей термін вирізняється достатньо широкою полісемією.

Образ самого Чаттертона змінювався для істориків літератури та критиків з плином часу. Навіть сам Акройд підтверджує це, говорячи, що «Чаттертон пережив численні літературні інкарнації». Він був і «містифікатором августианської епохи», і «дивним обдарованим хлопчиком», і «романтичним ідолом». Персона Чаттертона була предметом суперечок майже весь час після його смерті. Так, наприклад, для поетів епохи романтизму Чаттертон став уособленням трагічної долі юного генія. Особливо багато трансформацій, як зазначає Колесник Г.Л., його образ зазнав впродовж двадцяти років після його смерті. Кожен з поетів-романтиків виділяв у його постаті щось особливе. Так, Вордсворт називав його «marvelous boy», Кітс – «child of sorrow», Колрідж – «spirit blest», а пізніше й Уайлд говорив про нього як про «pure artist».

Дж. Вільямс описує це явище таким чином:

«In the early 19th century we encounter no shortage of writers, artists, and critics eager to bring Chatterton back to life as a poet, and the victim, they wanted him to be».

Девід Фейрер у статті «Посмертне поетичне життя Чаттертона як контекст для «Монодії» Колріджа» навіль виділяє три види сприйняття постаті Чаттертона, що сформувалися після його смерті: сатиричний, ліричний і драматичний.

Постійні дискусії щодо його постаті та різні погляди на його творчість призвели до виникнення того, що Г. Л. Колесник називає «романтичною «підробкою» життя великого автора підробок».

Що ж до того, як власне Акройд сприймає фігуру Чаттертона і яким він змальовує його на сторінках свого роману, тут думки критиків розходяться.

Дж. Вільямс називає молодого поета «Romantic dreamer», а сам роман – «Essentially Romantic attitude articulated in a language adapted to a post-Romantic era». А на думку вищезазначеного вітчизняного дослідника, для Акройда Чаттертон перш за все – «продовжувач споконвічної англійської традиції», «прототипний англійський поет».

Якщо ж звернутися до сприйняття Чаттертона поетами-романтиками, то їм була властива думка про нього, як про ідеальну модель унікальної творчої особистості, незаплямованої жодними матеріальними амбіціями.

«Chatterton had written not just as another person, but as another person from another time. His attempts to make a contribution to the 'enlightened' eighteenth-century world of letters as Thomas Chatterton ended abruptly with his death. This paradoxical perception of absence as presence has been a recurring preoccupation for artists and critics of Romanticism ever since» [4].

Проте у Акройда ми бачимо молодого поета, спрагло до слави, багатства, згодного писати будь-що, аби лише йому за це добре платили.

Автори статей також звертають увагу на структуру твору, події якого відбуваються у трьох століттях, проте персонажі якого так чи інакше усі пов'язані між собою, і усі вони також пов'язані з мистецтвом у різних його проявах. І вони також пов'язані з підробками та наслідуванням. А.В. Шубіна цитує Укко Ханігена, який називав роман П.Акройда «справжньою камерою відлуння», у якій події життя головного героя відлунюють у житті інших героїв. У авторефераті до її дисертації А.В. Шубіна називає роман Акройда трансформацією академічної біографії, яка має у собі життєпис неоднозначної історичної особистості та елементи літературознавчого аналізу та широкого теоретичного узагальнення.

У статті С. Гонзалез ми знаходимо досить схожу точку зору з цього приводу:

«Everything in this microcosm moves around texts and their producers... Most of these artists turn their eyes to the previous works in the production of their new creations. They borrow plots, adapt styles, produce fakes or commit forgeries».

Хуті у своїй статті цілком погоджується з цією думкою, говорячи так: *«Borrowing from the other texts and artistic forgery can be seen throughout the novel».*

Отже, майже всі автори погоджуються один з одним щодо структури твору, образів героїв та авторського ставлення до описаних подій.

Як вже було зазначено раніше, багатьох героїв твору пов'язує тема не лише підробки, а й плагиату. Так, у процесі роботи в бібліотеці друг Чарльза Філіп знаходить книги, що сюжетом нагадують йому романи письменниці Гаріет Скроуп. Наприкінці вона зізнається, що справді зверталася до цього автора у пошуку ідей. У галереї, де працює дружина Чарльза, Вів'єн, з'являються картини відомого художника, які насправді малював його помічник. Отже, тема плагиату існує в романі не лише в образі Чаттертона. С. Гонзалез у цьому випадку цитує слова Д. Лоджа:

«Mr Ackroyd's fiction has always been characterized by the writer's effort to think himself back into the past by a dazzling feat of stylistic imitation -which would be a charitable way of describing the forgeries perpetrated by the young Chatterton. «The truest Plagiarism is the truest Poetry», declares Ackroyd's Chatterton, and on one level the

novel can be reread as an exploration of that paradox and an implicit defense of Ackroyd's own self-consciously intertextual methods» [1].

Проте усі персонажі та події в романі пов'язані з Чаттертоном, тим чи іншим чином. Чарльз у своєму пошуку істини про життя поета забуває про власну поезію, про власне життя. Це може нагадати читачеві роман А.С. Байєтт «Possession», у якому головні герої також настільки захоплюються пошуком листів поетів минулого, що ці події поступово починають проникати у їхнє власне життя. Лінда Хатчен говорить про те, що головний герой усвідомлює цей феномен у момент власної смерті:

«Charles identifies with his obsession, Chatterton, and feels he is living out – in dying– Wallis' representation of his death» [1].

Звернемо увагу на використаний дослідником термін «obsession», що дуже нагадує використану А.С. Байєтт назву «Possession».

Особливим джерелом ефекту історизму в романі є існування поруч з Чаттертоном інших історичних статей: це художник Генрі Уоліс та видатний англійський романіст середини ХІХ століття Ф. Мередіт. Відомі діячі зовсім іншої епохи, вони, існуючи в романі «в зв'язку з» Чаттертоном, ніби «відсвітлюють його постать, а портретист художньою вірою в нього свідчить про правду його життя.

Дж. Вільямс розмірковує про значення картини для реалізації «оживлення» образу Чаттертона в романі:

«Ackroyd's novel reminds us that the physical appearance of Chatterton was as hotly debated in the absence of any reliable evidence, as was his presence in relation to his literary, textual absorption into the persona of Rowley. Robert Southey insisted that the profile copied by N. C. Branwhite from a drawing of 1762 by A. Morris bore a close resemblance to Chatterton's sister, and must therefore be a trustworthy image» [4].

В цілому, портрет та його загадка додають правдоподібності одній з версій життя Чаттертона Акройда, в якій він доживає до похилого віку. Проте варто зазначити, що окрім портрету, написаного Г. Уоллісом, існували також й інші портрети молодого поета, про які у своїй статті згадує Дж. Вільямс:

«John Flaxman's familiarity with the Branwhite 'Chatterton' appears to have influenced his depiction of Chatterton as a deluded youth, turning his back on the light of Classicism to take the proffered bowl of poison from the Gothic hag of dark despair. 13 There is also something of Branwhite's Chatterton in Henrietta Ward's much later Chatterton of 1873, though she spares us the bulbous forehead of genius» [4].

Таким чином, можна зробити загальний висновок, що роман П. Акройда «Чаттертон» розглядається критиками в контексті біографічного роману, роману про художника, а також роману-життєопису.

Література:

1. S. Gonzalez Abalos. Metafictional games in Chatterton. Universidad de Zaragoza, 2009.
2. F. A. Amjad, S. C. Ilkhani, A. Aryan. The problematisation of the representation of reality in P. Ackroyd's Chatterton in the light of postmodern theories / International journal of humanities and social science, August 2011.
3. N. Hooti, Z. Tahmasbi (Iran). Peter Ackroyd's Chatterton: a Lyotardian study / Canadian Social Science, 5, 2011.
4. J. Williams. Peter Ackroyd's Chatterton, Thomas Chatterton, and Postmodern Romantic Identities and Attitudes: «This is essentially a Romantic attitude»/ Greenwich Academic Literature Archive, 2009.
5. Колесник Г. Л. Образ Чаттертона як історична і літературна проблема та гра з ним в романі Пітера Акройда «Чаттертон» / УДК 821.111.09
6. Шубина А. В. Проблема биографического жанра в творчестве Питера Акройда, автореф. на соиск. уч. степ. к.ф.н., СПбГУ, 2009.